

Advies Bureau Monumenten & Archeologie

Ten behoeve van de behandeling door de Commissie voor Welstand en Monumenten

Adres pand	: BINNENGASTHUISSTRAAT 19
Status pand	: Rijksmonument
Monumentnummer	: 518308

Aanvrager	: Universiteit Van Amsterdam
Architect	: Cruz y Ortiz Arquitectos

Soort aanvraag	: Aanvraag monumentenverg.
Monumenta aanvraagnummer	: 03-08-0224
Bouwaanvraagnummer	: 20-08-0279
Monumentadviseur	: Zanden, J. van der

Plan ingekomen BWE/BWT	: 30-10-2006
Plan ingekomen bMA	: 14-7-2008
Beschrijving gewenst	: Ja
Bouwplanoverleg	: Ja
RACM advisering	: Normale advisering

Omschrijving:

Het betreft het slopen van de Tweede Chirurgische kliniek en het grotendeels slopen van het Zusterhuis ten behoeve van een nieuwe bibliotheek voor de UvA op het Binnengasthuisterrein.

Eerdere behandeling(en):

Na een langdurig voortraject is het plan om een nieuwe bibliotheek op het Binnengasthuis te bouwen in voorinformatie behandeld. Hierbij hebben BMA en de RACM negatief geadviseerd op het plan. In een brief van 30 maart 2007 maakte de commissie in de hoedanigheid van Monumentencommissie bezwaar tegen het slopen van de Tweede Chirurgische kliniek en het gedeeltelijk slopen en ingrijpend aanpassen van het Zusterhuis

Plananalyse:

De Chirurgische Kliniek gebouwd in 1897 naar een ontwerp van F.M.W. Poggenbeek wordt volledig gesloopt. Van het Zusterhuis gebouwd in 1900 eveneens naar een ontwerp van Poggenbeek, blijft de gevel aan de Doelenstraat gedeeltelijk staan. Een deel van de gevel naast de Gasthuisstraat wordt gesloopt. De inwendige structuur en vloeren van het monument blijven deels gehandhaafd. Deze schil sluit aan op de nieuwbouw die erachter verijst. De ruimte die vrijkomt door de sloop wordt volledig bebouwd. De uitbreiding van het Zusterhuis uit 1913 maakt geen onderdeel uit van de plannen.

Gevolgen voor de monumentale waarde:

Het Binnengasthuis was 4 eeuwen lang het grootste ziekenhuis in de Amsterdamse binnenstad. Het gasthuiscomplex is vooral waardevol vanwege de stedenbouwkundige structuur van het geheel en de hoge architectonische kwaliteit van de afzonderlijke gebouwen.

In 1578 direct na de Alteratie werd het Gasthuis ondergebracht in de twee voormalige kloostercomplexen. De kloosteropzet bleef tot in de 19^e eeuw gehandhaafd toen onder invloed de voortschrijdende medische wetenschap het ziekenhuiscomplex werd gemoderniseerd. In de periode 1868 tot 1913 werd het Gasthuis door diverse bekende architecten omgebouwd tot een modern ziekenhuis. De karakteristieke structuur van het klooster met randen met een gesloten

bebouwing met daarachter hoven bleef hierbij gehandhaafd. Ook Poggenbeek sloot aan bij deze structuur door een hof tussen de Tweede Chirurgische Kliniek en het Zusterhuis te creëren. Verder vormt het Zusterhuis een onderdeel van de gesloten bebouwing aan de rand van het gebied. In de Tweede Chirurgische kliniek is een zogenaamd corridorsysteem toegepast. Poggenbeek heeft ondanks de beperkte ruimte op ingenieuze wijze dit systeem doorgevoerd. De kliniek is voorzien van een amfiteatergewijs gebouwde operatie- en collegezaal. Aan de buitenzijde is deze zaal afleesbaar en correspondeert met de ronde uitbouw van het Klinisch Ziekenhuis uit 1888 van H. Leguyt. Ook op andere plaatsen zijn de gevels afgestemd op het terrein en de omliggende bebouwing, bijvoorbeeld met de façade aan het binnenplein en torens in de as van binnenstraatjes.

De interne verdeling van de ruimtes in beide gave gebouwen zijn nog intact met vele oorspronkelijke elementen, waaronder de trappen met fraai gedecoreerd ijzeren hekwerk.

De Tweede Chirurgische Kliniek en het Zusterhuis zijn twee onlosmakelijke onderdelen van het monumentale Binnengasthuiscomplex, die belangrijke componenten zijn in de fijnmazige stedenbouwkundige structuur. Door de sloop en grootschalige nieuwbouw gaan naast deze bijzondere gebouwen de afleesbaarheid van 4 eeuwen stadsontwikkeling verloren. Verder gaan met de bouw van de voorgestelde bibliotheek architectonisch en typologisch belangrijke gebouwen die representatief zijn voor de ontwikkeling van ziekenhuisarchitectuur verloren. Wegens het verlies van stedenbouwkundig en architectuurhistorisch waardevolle onderdelen maakt bMA bezwaar tegen het slopen van de Tweede Chirurgische Kliniek en het gedeeltelijk slopen en ingrijpend aanpassen van het Zusterhuis.

Voor een uitvoerige waardebeoordeling zie: C. P. Krabbe, 'Monumentaal en schilderachtig. De gebouwen van het Binnengasthuis', *Amsterdam maakt geschiedenis*, 2004.

Redengevende omschrijving:

Inleiding

Op het zuidelijk deel van het voormalige Binnengasthuisterrein tot stand gekomen TWEEDE CHIRURGISCHE KLINIEK met ZUSTERHUIS naar een ontwerp van F.W.M. Poggenbeek in een op Berlage geïnspireerde overgangsarchitectuur. De kliniek, gelegen aan Vendelstraat en Binnengasthuisstraat, werd gebouwd volgens het corridorsysteem tussen 1897 en 1900. In 1898 werd besloten de werktijd van de verpleegsters te verkorten tot tien uur per dag waardoor het aantal zusters van 85 naar 111 steeg. Hiertoe werd in 1900-01 het inmiddels gereed gekomen deel van het Zusterhuis aan de Nieuwe Doelenstraat naar het zuidwesten uitgebreid met ca. 50 éénpersoonkamers en verbonden met de kliniek. In 1913-14 werd het Zusterhuis naar het noordwesten, aan de Kloveniersburgwal, opnieuw uitgebreid waarbij de architectuur van het oudere gedeelte aan de Nieuwe Doelenstraat werd voortgezet. In dit gedeelte is bij de recente (xxd) veranderingen een poort naar de Vendelstraat gerealiseerd.

Omschrijving

Op een samengestelde plattegrond fasegewijs tot stand gekomen en in baksteen opgetrokken kliniek en zusterhuis. De voormalige kliniek bestaat uit twee loodrecht op elkaar geplaatste vleugels: een lange vleugel (N) en een korte vleugel (W) aan weerszijden van een middengebouw. Het gebouw heeft een begane grond met drie verdiepingen onder een plat dak. Aan de kant van de buitengevels aan Binnengasthuis- en Vendelstraat wordt de bovenste verdieping gemaskeerd door een schilddak. Buitengevels verlevendigd door in- en uitspringende geveldelen, in hoogte variërende gootlijsten van de ingangspartij en diverse uitbouwen zoals de vijfzijdige en twee bouwlagen hoge, amfiteatergewijs ingerichte operatie- en collegezaal aan de lange vleugel en de deels ingesnoerde toren met een met rode pannen bedekt tentdak afgesloten door een spitsvormige bekroning links van het middengebouw. Boven de ingang een dakkapel met klok. Verdiept geplaatste ramen in getoogde en deels gekoppelde vensteropeningen.

De gevel wordt verlevendigd door de toepassing van decoratief metselwerk, met name onder de gootlijsten.

Binnengevels georiënteerd rondom een binnentuin. Rechte, flauw overstekende gootlijst op regelmatige afstanden onderbroken door een top in de vorm van een afgeplatte trapgevel. Eerste en tweede verdieping nagenoeg geheel voorzien van een doorlopend smeedijzeren balkon. Onder de gootlijst decoratieve, op regelmatige afstand van elkaar geplaatste ijzeren hijsbalken. Decoratief metselwerk.

Zusterhuis op hardstenen plint. Buitengevel van Zusterhuis aan Nieuwe Doelenstraat kenmerkt zich door de afwisseling in toppen en gootlijsten en de verschillen in verdiepinghoogten. Dakkapellen met ver overstekende dakjes en voorzien van bolvormige bekroningen. Getoogde vensteropeningen met verdiept geplaatste ramen. Vensters gelijkstraat voorzien van traliewerk, enkele met een smeedijzeren borstwering in Art Nouveau. Decoratief metselwerk: onder meer pilasters onder de topgevels en tandfriezen onder de gootlijsten. Aan Binnengasthuisstraat poortdoorgang naar binnentuin. Binnenzijde van het Zusterhuis grenst aan binnentuin. Aan Binnengasthuisstraatzijde een deels ingesnoerde en boven het gebouw uitstekende toren met een met zink bedekt en afgeknot tentdak. Ingang met stoep en een boven de entree geplaatst lessenaarsdakje op smeedijzeren consoles. Rechthoekige en verdiept geplaatste vensters in getoogde vensteropeningen. Dakkapellen met ver overstekende dakjes met bolvormige bekroningen. Decoratief metselwerk.

Uitbreiding Zusterhuis in 1913-14. Gevel aan de buitenzijde aan Kloveniersburgwal identiek aan die aan Nieuwe Doelenstraat (zie derhalve boven). Gevel aan het binnenterrein voorzien van een driezijdige erkeruitbouw over alle verdiepingen (rechts) en een als afsluiting van de gevel deels ingesnoerde en boven het gebouw uitstekende toren met een met rode pannen bedekt tentdak (links).

Waardering

Voormalige Tweede Chirurgische Kliniek met Zusterhuis van algemeen belang vanwege cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde alsmede van typologische waarde. Zusterhuis van stedenbouwkundige waarde als noordwestelijke coulissewand aan Nieuwe Doelenstraat en Kloveniersburgwal. Tevens van belang als onderdeel van het voormalige Binnengasthuiscomplex.